

LİPOGRAM BAĞLAMINDA İKİ AYRI EKSİKLİĞİN GÖSTERİLMİYEN SESLERİ A ve E

Özge Aslan

Yüksek Lisans Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, TDE Bölümü, s.ozgeaslan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2365-7318

Aslan, Özge. "Lipogram Bağlamında İki Ayrı Eksikliğin Gösterilmeyen Sesleri A ve E" idil, 85 (2021 Eylül): s. 1293–1301. doi: 10.7816/idil-10-85-02

ÖZ

Deneysel edebiyata kuramsal bir çerçeve kazandıran, Oulipo grubu ve bu grubun kurucularından Fransız edebiyatçı Georges Perec'in lipogram yöntemi ile yazdığı içinde hiç "e" sesi geçmeyen; *Kayboluş* (*La Disparition*) romanı, yöntemin modern edebiyatta yeniden dikkat çekmesini sağlamıştır. Bu eser, uluslararası edebi kültürde de yazar ve okurları etkilemeyi başarmıştır. Türk edebiyatında da yakın dönem edebi eserlerde lipogram tekniği kullanılarak yazılan eserlerin sayısı her gün artmaktadır. Bu çalışmada; İsmail Pelit tarafından içinde hiç "a" sesi kullanılmadan yazılan *Yoksul Metin* ve Perec tarafından içinde hiç "e" sesi kullanılmadan yazılan *Kayboluş* romanı lipogram tekniğinin metnin anlamına katkısı bakımından karşılaştırmalı olarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: lipogram, deneysel edebiyat, Georges Perec, Kayboluş, İsmail Pelit, yoksul metin

Makale Bilgisi:

Geliş: 12 Haziran 2021

Düzeltilme: 5 Ağustos Temmuz 2021

Kabul: 16 Eylül 2021

Giriş

"İnsan, bazı şeyleri söylemeyi seçtiği için değil, onları belli bir biçimde söylemeyi seçtiği için yazardır." (Sartre, 2008: 34).

J. Paul Sartre

Yeni tema ve motiflerle edebi eser üretme düşüncesi edebiyatın kadim uğraşı olsa da yeni biçimlerle edebi üretim arayışları yirminci yüzyıla ve modernizm olgusuna mal edilir. Değişen teknoloji ve sosyolojik unsurlarla edebiyat biliminin geçirdiği değişiklikler; edebi ürünü, yaratıcısını, ifade biçimini ve tekniği değiştirmiştir. Modern yazar, yaratıcılık gayesiyle girdiği yeni arayışlar sonucu malzemedi ziyade yeni biçim/biçem yaratma, sıra dışı yöntem kullanma arzusuyla estetik arayışını yoğunlaştırmıştır. Fakat bu yaratıcılık arayışlarının neticesinde ortaya çıkan bazı tekniklerin; klasik, kadim metinlerde, geleneksel edebiyat ürünlerinde geçmişte denendiğini de söylemek mümkündür. Teknikler ve edebi olanaklar kümülatif bir gelişim gösterir. Ortaya çıkan yeni teknikler diğerleri ile birarada kullanılır. Eserleri deneysel olarak nitelendirilen Cem Akaş, yazının doğası gereği teknik, ontolojik, fenomenolojik anlamda bir bilgi alanı olduğunu ve bu bilgilerin deney ve arayışlar vasıtası ile geliştirilmeye imkân sunan özelliğinden bahseder (Akaş, 2003: 43).

Yaratıcı yazarlık faaliyetlerini bir döneme ya da edebi gruba indirgemek anlatım yöntemlerinin yalnızca belli tarih ve edebi gruplara özgü olduğu algısını yaratır. Modernizme mal edilen yaratıcı yazma çabasının edebiyat tarihi kadar eski olduğunu söylemek mümkündür. Yazma uğraşı yaratıcılığı, anlamsal ve biçimsel arayışı, orijinal olma çabasını beraberinde getirir. Yaratıcılık yazma eyleminin doğasında bulunur ve modern edebiyata atfedilen çeşitli yöntem ve arayışlarla klasik edebiyatta karşılaşmak mümkündür. Bugün sıra dışı, deneysel ya da avangart olarak nitelendirilen yöntemlerin klasik şiirde çeşitli oyunsu biçimlerde denendiğini görmek mümkündür. Bu durum yazarın yeni bir şey söyleme, yeni bir biçimle söyleme isteğinin, orijinallik arayışının kadim/eskicil ve evrensel bir sonucudur. Dursun Ali Tökel, bu isteği "masnu" kelimesi ile kodlamıştır. Sanat eseri anlamına gelen sözcük; "sanatlı yapılmış iş" anlamıyla da orijinal, özgün ve özenli olana dair arayışı karşılamaktadır (Tökel, 2012: 1).

Sıklıkla bir araya gelen deneysel, avangart kavramları kuramsal çerçevede bir kavram karmaşasını meydana getirir. Sıra dışı olarak bulunan bir eser ya da teknik, deneysellik kavramı ile bir arada kullanılır ve deneysel edebiyata mal edilir. Deneysel edebiyatı Türk edebiyatında iki biçimde kategorize etmek mümkündür. Bunlardan biri kuramsal çerçevede şekillenen deneysellik diğeri ise yazarların özgünlük arayışları sonucu ortaya çıkan deneyselliktir. Örneğin, Türk edebiyatında yakın dönem edebi eserlerde Oulipo etkileri gözlemlense de deneysel olarak nitelendirilen çalışmalara imza atan 50 Kuşağı yazarlarının eserleri; özgünlük, yenilik arayışları ile şekillenmiştir. Şaban Sağlık, edebi kuramlara ait yöntemlerin yazarlar tarafından üç farklı şekilde kullanıldığını belirtir. İlk eğilimde, yazar doğrudan kuramlara ait yöntemleri kullanır. İkinci eğilimde, yazar yaratıcılık arayışları ile yöntemlere ulaşır, üçüncü eğilimde ise yazar, gelenekte var olan yöntemleri kullanmayı seçer (Sağlık, 2017).

Deneysel edebiyata kuramsal çerçeve kazandıran edebi ekol Oulipo'dur. Ancak deneysel arayışların tarihi Oulipo ile başlamamıştır. Emile Zola, *Deneysel Roman*'da (*Le Roman Expérimental*) tıbbın deneyselliğini edebiyata uygulama fikrini tartışır (Zola, 2017). Bu çalışma, (farklı çerçevelerde de olsa) edebiyatta yaratıcılık ve deneysellik üzerine Oulipo'dan daha eski tarihlerde arayışlara girildiğine dair örneklerden biridir. Zola'nın tıbbın deneyselliğini roman üzerinde kullanmak istemesi, matematiğin imkânlarını edebiyatta kullanmak isteyen Oulipo'nun çıkış noktası ile benzerlik gösterir.

Deneysel Edebiyata kuramsal bir çerçeve çizen, özerk bir edebiyat bilimi olarak şekillenmesini sağlayan Oulipo, 24 Kasım 1960 yılında Fransa'da François Le Lionnais, dilbilimci ve matematikçi Raymond Queneau tarafından kurulmuştur. Ou-li-po (Ouvroir de Litterature Potentielle/Potansiyel Edebiyat İşçiliği) yazınsal imkânları matematiğin yöntem ve imkânları ile genişletmek amacıyla ortaya çıkmış; "dilini ifade gücünü, yapısı üzerinden sınavarak" (Özen, 2005; 75) edebi esere biçimsel anlamda yeni bir boyut kazandırmıştır. Oulipo'nun amacı farklı biçimlerle, özgün formlarla yapılmayı yapmak ve edebiyata, edebi ürüne kısıtlamalar ve matematiğin imkânlarıyla yeni yöntemler bulmaktır. Aralarında; Georges Perec, Harry Matthews, Jean Queval, Jean Lescure, Jacques Duchateau, Claude Berge, Albert-Marie Schmidt, Italo

Calvino, Noël Arnaud, Jacques Roubaud gibi ressam, matematikçi, şair ve yazarlardan oluşan isimlerin yer aldığı *Oulipo grubu* belli başlı oyunsu formlarla edebiyatta deneysel olarak ifade edilen yeni bir pencere açmıştır (Akdağ, 2010: 26).

Oulipo grubunun içinde üretilen ve geleneğe ait çeşitli tekniklerin kullanılması ile gerçekleştirilen yazma/yaratma faaliyetleri geniş çerçevede yankı bulmuştur. Lipogram, bu grubun kullandığı geleneğe ait ödünçleme yöntemlerdendir (Tökel, 2008: 57). Lipogram dışında; "palindrom, liponimi, isogram, pangram, bananagram, anagram, lipolexe, lisosible, tautogram" (Bilir, 2019: 82) teknikler de bulunur. Levent Şentürk, bu deneysel yöntemleri; *Kitap-lık Dergisi*, *Deneysel Edebiyat Özel Sayısı*'nda ve *Kış Dönencesi* kitabında Alatair Brotchie ve Harry Mathews'in hazırladığı *Oulipo Compendium*'dan faydalanarak, 'Madde Madde Oulipo' başlıkları ile sıralamıştır. Şentürk, Oulipo'ya ait pek çok yöntemi ve lipogram yöntemini uygulamalı olarak bu kitapta örneklemiştir. Oulipo yazarlarının eserleri üzerinden edinilen tekniklerden bazıları şöyledir: "silindir, lipsible, perverse, solak lipogram, tautogram, ulcerations" (Şentürk, 2011:131-146). Oulipo'ya mal edilen lipogram tekniği, Perec'in *Kayboluş* romanı ile yeniden ün kazanmıştır.

Harflerle Oyun, Kısıtlama ya da Eksiltme: Lipogram

"Bu sizin Ölümünüz, kargışın kaynağı da, vardığı nokta da burası
işıaatını yaptığı anda, aynı zamanda 'sınırlar varsa, sınırların
dışı olduğu gibi içi, sınımlanacak bir alan, bir Kurtuluş da
vardır' malumatını da sunmuş olacak bir sözcüğün,
bir adın, bir harfin Tabu'nun ufkunda
ortaya çıkmasına asla şahit
olamayacağız."
(Perec, 2005: 231).
G. Perec

"Bilinç, olanaklar ve sınırlılıklar arasındaki diyalektik gerilimden
doğup gelen bir farkındalıktır." (May, 2001: 121).
Rollo May

Yunanca *atlamak-eksik olmak* anlamındaki *-lipo- leipo-* kökünden gelen lipogram, alfabede bulunan ve genel anlamda o dilde en sık kullanılan sesi kullanmadan metin oluşturmak şeklinde tanımlanır. Lipograma çok benzer bir başka yöntem "*univocalic*" ise alfabeden seçilen herhangi bir tek sesin kullanılarak yazılmasıdır (Güvenç, 2014: 30). Oulipo'ya özgü bir yöntem olarak tanınsa da lipogramın geçmişinin Antik Yunan'a kadar uzandığı bilinir. Yunan şair Tryphiodorus, yirmi dört farklı çalışmasının herbirinde alfabenin bir harfini kullanmayarak epik şiiri *Odyssey*'i yazmıştır. Din adamı Peter de Riga, 16. yy.'da İncil'in bir bölümüne ait özeti, lipogram tekniği kullanarak yazmıştır (URL: 7). Başka bir Yunan şair Lasus M.Ö. 538'de "s" sesini kullanmadan mitolojik varlıklar Centaurs ve Ceres'i konu edinen şiirler yazmıştır. Divan Edebiyatı'nda da lipogram yöntemiyle yazılan şiir örneklerine rastlamak mümkündür. Divan şairlerinin gazel-i bî nokta (noktasız harflerle yazılan gazel veya noktalı (menkû) harflerle yazılan gazeller bu kullanımlara örnektir. Bunlar dışında hiç noktalı harf kullanılmadan yazılan şiirler de bulunmaktadır (Tökel, 2008: 59). Edirneli Nazmi, Ulvi gibi şairler lipogram ve benzeri harf oyunları ile yazan şairlerdendir. Türk halk edebiyatında, *dudakdeğmez/lebdeğmez* olarak isimlendirilen dudak ünsüzleri; "b, f, m, p, v" sesleri kullanılmadan, dudakların arasına iğne yerleştirilerek yapılan âşık atışması sonucu üretilen halk şiirleri de lipogram örneğidir (Güvenç, 2014: 30). Sözlükte, "atmak, düşürmek, çıkarmak, bir şeyin bir tarafını kesip atmak" anlamlarına gelen hazif, belli harfleri kullanmadan söz söyleme sanatıdır. Harîrî'nin *el-Maḳāmât*'ı, Hz. Peygamber'i öven *bedîyyât* kasidelerinin şerhleri, bazı belâgat kitaplarının bedî bölümleri ve bedî ilmine dair yazılan eserlerde hazif sanatı ve türleriyle ilgili bilgi ve örnekler bulunur (URL: 1). *Kayboluş* romanından çok daha eski tarihlerde lipogram yöntemi ile yazılan modern sonrası eserlerden de bahsetmek mümkündür. Ernest Vincent Wright, *Gadspy*'yi (1939) "e" harfi kullanmadan yazmıştır (URL: 7). Modern Türk edebiyatının yakın dönem örneklerinde; Ersin Tezcan'ın "e" harfi kullanmadan yazdığı; *E'siz Potkal* (2009), İsmail Pelit'in "a" harfi kullanmadan yazdığı; *Yoksul Metin* (2010), Altar Kaplan'ın "o" harfi kullanmadan yazılan *Aloda* (2016) (URL: 5) gibi lipogram yöntemi ile üretilen edebi ürünlerin sayısını arttırmak mümkündür. Bunlar dışında, Enis Batur'un Perec'in *Yaşam Kullanma Kılavuzu*'na öykünerek yazdığı *Perec*

Kullanım Kılavuzu'nda yer alan *Bahri Muhit Rüzgârı* şiiri de bir lipogram denemesidir. Bu şiirde de *Kayboluş*'da olduğu gibi "e" harfi kullanılmamıştır.

Yazarın ya da Metnin Öksüzlüğü: Perec ve *Kayboluş*

"Ak bir boşluğun arkası karanlıkla doludur.
Yazılanı anlamıyorsan yazılmayana bak." (Perec, 2005: 41).

G. Perec

Kayboluş'un yazarı Georges Perec (1936-1982), Fransız kökenli sosyolog, deneme yazarı, çevirmen ve edebiyatçıdır. Henüz üç yaşındayken İkinci Dünya Savaşı sırasında babasını kaybetmiştir. Yazarın Paris'te ortadan kaybolan annesi, Nazilere ait Auschwitz kampında hayatını kaybetmiş, uzun süre kendisinden haber alınamadığı için kayıp sanılmıştır. Akrabaları tarafından büyütülen Perec, yaşadığı travmatik kayıpları anlatmak üzere *Kayboluş* romanını kaleme almıştır.

Eco, yapıt ile okuyucu arasında yeni bir diyalektiğe imkân sağlayan açık yapıtlarda okurun metni alımlaması sonucu ondaki boşluklu yapıyı tamamlayabileceğini belirtir (Eco, 1992: 13). Anlamın çok katmanlı yapısı okuyucunun alımlamasına sunulur. Açık yapıtlar, Alımlama Estetiği'nde Iser tarafından ortaya atılan anlamın okurun işçiliği/yorumlaması ile gerçekleştirilmesini sağlar (Özbek, 2013: 12). *Kayboluş* romanında da yazarın metinde açıkça belirtmediği anlamı ortaya çıkarma işçiliği, okurun okuma-anlama-anlamlandırma faaliyetine teslim edilmiştir. Perec, *Kayboluş*'da metnin en önemli unsuru olan kaybolma eylemini roman kahramanları üzerinden kurgulasa da asıl alımlanmasını beklediği kaybın ifşasını güç kılmıştır. Tekniği ve kitabı etkileyici kılan nokta bu sihirbazlıktır. Perec, roman kahramanlarını, metnin anlatıcısını da anne, babası gibi "e" harfiyle birlikte kaybetmiştir.

Lipogram tekniği metinde tek bir harfin/sesin kullanılmaması ile uygulanırken bu uygulamanın biçimsel bir oyun anlamsız bir sınırlama olduğu düşünülür. Ancak, kullanılan kelimelerin kısıtlılığı, kullanılması mümkün olmayan kelimelerin eksikliği metnin anlamına etki eder. Biçimsel bir oyun olarak uygulanan lipogram, anlamın yaratımı noktasında da rol üstlenir. Enis Batur, "Bu kitapta can alıcı ortak noktaya sahip sayısız sözcük kullanılamamıştır." ifadesiyle kullanılamayan eksik sözcüklerin eksik anlamları adına benzer bir tespitte bulunur. Eksiltelen ses metinde başka eksiltilere ya da anlamsal mahrumiyete sebebiyet vermiştir. Ancak, eksikliğin kaybettiği anlamların yanında eksikliğin alımlattığı ya da okurda uyandırması beklenen anlamlar metnin ana kurgusu ve yazarın niyeti açısından dikkate değerdir. İki farklı perspektiften değerlendirildiğinde eksikliğin -biçimsel boyutundan ziyade- anlamsal boyutunun metne farklı katkılar sunduğu açıktır. Metinde dil ürünü olan her şey çoğul okumaya fırsat veren, anlamı oluşturmak için bir araya getirilmiştir. Edebi üründe biçim içeriğe, içerik biçime tabidir. Biçimde yapılan her türlü oyun, eksilti, yineleme ya da herhangi başka uygulama/yöntem anlama doğrudan etki edecektir (Tökel, 2012: 2). Bu bağlamda çalışmamızın iki ayrı eser üzerinden ilgilendiği nokta, lipogramatik yöntemin katkısı ile ortaya çıkarılmaya çalışılan anlam hakkındadır.

Yoksullukla Sınanan Bir Metin ve Yazarı: İsmail Pelit

"Gittiği yerden o sesin yoksunluğu ile dönen kişi yoksulluğun ne demeye geldiğini bildirmek için bir tür oruç tutup, orucunu tuttuğu sesi içeren kelimeleri metinden silmişse, bunun okuyucunun zihnindeki zenginliğe kurşun sıkıp, onu tedirgin etmek için olduğu bilinir mi?" (Pelit, 2010: 25).

1982, Ankara doğumlu İsmail Pelit, 1999'dan bu yana düzenli olarak yazmayı sürdürmektedir. Pelit'in farklı edebi türlerde yayınlanmış dokuz kitabı vardır. Bu kitaplar şöyledir: *Musiki Bu* (2009), *Türk Oluşmaları* (2009), *İsmet Özel Cinayeti* (2010), *Enis Batur'u Öldürmek* (2010), *Türk İktisat* (2010), *Yoksul Metin* (2010), *Cami* (2011), *Köpekler ve Allah* (2012), *Şeytanın Sevdığı Ayetler* (2015), *Kitaplara Kitap* (2019). Pelit'in çalışmalarının bir kısmı; *Kitap-lık*, *Varlık*, *Sıcak Nal*, *İlan Edebiyat* gibi dergilerde yayınlanmıştır. (Çelik, Pelit, 2019: 5). Yazarın, *Cami* adlı eseri yaratıcı bir yöntem/tasarı kullanılarak karşılıklı iki kişinin okuyabileceği biçimde tasarlanmıştır. Kitabın tanıtım yazısına göre karşılıklı olarak verilen iki hikâye metni

birlikte okunduğunda bir bağıntı, anlam oluşturur (URL: 6). Yazarın bazı çalışmaları anlamsızlık, anlaşılma ve son kitaplarında yer alan dini ifadelerin yanlış anlaşılması sebebiyle eleştirilmiştir. Pelit, *Yoksul Metin*'de "a" sesi/harf kullanmayarak "a" lipogramı ile modern Türk edebiyatında lipogram örneği teşkil eden çalışmalardan birine imza atmıştır.

Deneyisel edebiyat yazarları çoğu zaman anlaşılma ile sınırlanır. *Koza Düşünce Dergisi*'nde yayınlanan bir söyleşide; "Bana temas eden her şeyin anlamlı olmasını istedim ve temas ettiğim her şeyin, her varlığın anlamlı olmasını arzuladım." (Çelik, Pelit, 2019: 7). Diyen İsmail Pelit, deneyisel metin yazarı olarak poetik açıklamalarda bulunur. Pelit, kendi yazdıkları üzerinden; Deneyisel Edebiyatı anlamsız ve kurallara uygun, amaçsız edebi eser üretme olarak düşünen yaygın görüşe tezat bir açıklama getirir. *Koza Düşünce Dergisi*'nde yer alan söyleşinin başka bir bölümünde yöntemini ve seçme sebeplerini sıralar:

"..bir metni sırf artistik olsun, değişik olsun diye öyle tasarlamam, temel ilke: metnin yapısı buna mecbur etmeli beni. 'a' harfi kullanmadan yazmak bir gösteri sanılabilir. Oysa metnin içeriğini onun yapısıyla, kütlesiyle ilişkili kılmak için yapılan bir hamle bu. ...metne kulak verdiğinde metin seni yönlendirir. Yazarın zihnindeki metne ilişkin genel imge, onu bir takım sıra dışı tercihler yapmaya yönlendirebilir. Sağlamasını yaparım, anlamlı olduğuna inandığım her türlü biçimsel, dilsel hamleyi metne uygulayım" (Çelik, Pelit, 2019: 7).

Metinden ses eksilterek lipogram yöntemi ile ortaya koyduğu *Yoksul Metin*, Türkçede en sık kullanılan "a" harfinden mahrum kalarak yazılmıştır. Yazar, eksik metin üretme amacıyla "a" harfini/sesini kullanmamıştır. Bunun yanında kitap kapağı görseli, arka kapak yazısı kullanmayarak edebi eserinin eksikliğini pekiştiren yazar, alışık olunan pek çok unsuru daha kullanmayarak yaratmak istediği eksiklik algısını metnin birçok noktasında gerçekleştirmiştir. Pelit'in "a" lipogramı ile yoksulluk ve yoksunluk algısı yaratma niyetindeki eseri, *Yoksulluk İçimizde*'nin yazarı Mustafa Kutlu'ya ithaf edilmiştir. Kutlu'nun adı ve eseri kurgu içinde de geçmektedir. "...yoksulluğun, yoksulluğun içimizde olduğunu söyleyen 'kutlu' kişinin ettiği sözler eskimemiş henüz." (Pelit, 2010: 22).

Lipogram Tekniği Üzerinden Anlamsal Karşılaşma: *Yoksul Metin* ve *Kayboluş*

"Kitaplar, kendi aralarında konuşurlar." (Eco, 2013: 732).
Umberto Eco

Armağan Ekici, Perec'in *Kayboluş*'u Raymond Queneau'nun "lipogram güçlük endeksi" yöntemiyle Fransızcanın bel kemiği olarak nitelendirilebilecek "e" harfinden mahrum kalma şartıyla yazmasına karşılık, Türkçede bu zorluğun ancak "a" harfinden mahrum kalınarak yazıldığında başarıyla gerçekleştirilebileceğini belirtir ve bunu yapılan bilimsel çalışmalarla şöyle açıklar:

"Lipogram işine meraklı olanların iyi bildiği bir itiraz vardır: Eğer amaç akrobasiyse, Türkçe lipogramlar içinde a harfi olmadan yazılmalıdır, Türkçenin en sık kullanılan harfi a'dır. Örneğin, Raymond Queneau'nun önerdiği 'lipogram güçlük endeksi', harfin dildeki sıklığı ile kelime sayısını çarpmaya dayanıyor; Derya Arda, Ercan Buluş ve Tarık Yerlikaya'nın kriptoloji ve Türkçe şifre çözümü üzerine sundukları bir makalede, Türkçede a'nın sıklığı % 12, e'nin sıklığı %9 olarak veriliyor. Demek ki, Türkçede a kullanmadan yazmak, e kullanmamaya oranla üçte bir oranında daha zor." (Ekici, 2006: 10-11).

İsmail Pelit, Ekici'nin 2006 yılında sözünü ettiği bu güçlüğü, 2010 yılında yayınlanan *Yoksul Metin* ile "a" harfi kullanmayan edebi metin üretmek gerçekleştirmiştir. Çalışmamızda iki eser lipogram yönteminin uygulanma başarısı açısından mukayese edilmeyecektir. Karşılaştırmanın iki ayrı öznesi olan iki ayrı eseri mukayese etmekten anlaşılacak olan bu olmamalıdır.

Bölümlendirmeler ile yazılması ve lipogram yönteminin kullanılmış olmasının yanında *Yoksul Metin* ve *Kayboluş*'un birçok farklı özelliği vardır. Edebi tür olarak *Kayboluş* roman türüne dahil edilebilecekken, *Yoksul Metin* anlatı ya da uzun öykü olarak isimlendirilebilir. *Kayboluş* romanında net bir olay örgüsü, geniş bir mekân kullanımı ve sayıca fazla kahramanlar, olayların geçtiği geniş bir zaman söz konusu iken *Yoksul*

Metin'de, hikâye ve romana ait bu temel unsurlar *Kayboluş*'a göre daha kısıtlıdır. (Eserin yarısından sonra olay ve durum anlatımına geçilmiştir. Şahıs kadrosu sınırlıdır.) *Metin* bütünüyle küçük harf kullanılarak yazılmış, kelime başında ya da özel isimlerde de herhangi büyük harf kullanılmamıştır. Yazar, diğer metinlerinde de kişisel olarak böyle bir yazım tercihinde bulunur (Çelik, Pelit, 2019: 7).

Biçimsel olarak uygulanan lipogram tekniği üzerinden benzerlik gösteren bu iki eser, lipogramın kullanılma amacı bakımından da benzerlik gösterir. Her iki eserde de biçimsel bir unsur olarak tercih edilen lipogram tekniğinin kullanılması ile ortaya çıkması hedeflenen anlam ortaktır. Başka bir ifade ile lipogramın anlamın teşekkülünde her iki esere yönelik benzer katkısı bulunur. Her iki eserde "a" ve "e" lipogramı olarak karşımıza çıkan biçimsel noksanlık, ortak anlamları karşılamaktadır. Her iki yazar, zaman zaman metafora başvurarak gizledikleri sesleri farklı anlamlara yüklemiş, leitmotiv tekniği de kullanmıştır. Her iki kurguda da ironi ve metafor anlatım yöntemi olarak tercih edilmiştir. Her iki edebi metinde, üstkurmaca yöntemine özgü söylemler bulunur. Eserler, benzer amaç doğrultusunda kaleme alındığı gibi benzer anlamları da karşılamaktadır. Bu anlamlar, her iki yazar tarafından metinler içerisinde açıkça dile getirilmiştir.

E ve A Lipogramının Her İki Eserde Alınlanılan Anlamsal Karşılığı:

***Yoksul Metin*:** eksiklik (noksanlık), yoksulluk, yoksunluk

***Kayboluş*:** öksüzlük, yoksunluk, eksiklik (noksanlık), kayıp

Perec, "Bir noksanlık vardı. Hiçbir insanın algılamadığı, bakmadığı, duymadığı bir boşluk vardı. Biri unutulmuştu. Kaybolmuştu. Kayıptı." (Perec, 2005: 33). satırları ile metinde ki hiçbir insanın algılayamadığı noksanlığı, biri unutulmuştu, kaybolmuştu ifadesiyle açık etmiştir. Bu noksanlık iki anlamı da karşılayan bir noksanlıktır. Perec, hem "e" lipogramını hem kaybolan kişiyi ima etmektedir. Yazar tarafından "e" sesi ile sembolize edildiği kabul edilen kayıp anne imgesi romanda açıkça belirtilmemiştir. Romanda birden fazla kayıp vardır. Kayıp kahramanlardan biri; Anton Ssliharf'tir. Örtük biçimde "e" lipogramı ile temsil edilen kayıp olan/kaybedilen anne romanda ard arda kaybolan kahramanlara dönüşmüştür.

Pelit'in "a" lipogramı ile gerçekleştirdiği anlamsal ve biçimsel kayıp, noksanlık ya da eksiklik yoksulluk kelimesi üzerinden verilir. Perec'in ünlü kaybı ya da kayboluşu *Yoksul Metin*'de yoksul ve yoksulluktur. Perec'in metin boyunca dillendirdiği kayıplık ve kayıp imgesi Pelit tarafından yoksulluk olarak sürekli dile getirilir;

"...yoksulluk gösterilebilir mi..." (Pelit, 2010: 13).

"...yoksul çok yoksul bir metin istiyorum..." (Pelit, 2010: 14).

"...yoksulluğu görmemeyi istediğimiz yer kesinlikle bir edebi metindir." (Pelit, 2010: 15).

"...yoksulluğun çözümüne ilişkin bir gerçeğin evi değil zihnimiz, bu bir yoksulluk değil mi?" (Pelit, 2010: 17).

"...yoksulluğun, belki de özel bir yoksunluğun tüm özellikleriyle kusursuz verildiği metinlere gereksinim içindeyiz." (Pelit, 2010: 19).

Perec, lipogram tekniğini kullandığını ve eksik bir ses unsuru olduğunu metin içerisinde açıklamamıştır, fakat noksanlık ve kayıplığa pek çok açıdan dikkat çekmiştir. Kitap yayımlandıktan sonra dahi kayıp "e" sesi eleştirilenler ve okurlar tarafından anlaşılmamıştır. Pelit, pek çok defa bu kayıp ses unsuruna açıkça metinde yer vermiştir. Yazarın niyetini *Yoksul Metin* başlığıyla, eksik kapak görseli ve olmayan arka kapak yazısı ile anlamak/alınlanmak zor olmayacağı gibi diğer noksanlıklar konusunda okura yardımcı olabilecek satırlar da oldukça fazladır.

"...o sözlerin niye gerekli olduğunu biliyor mu sözleri eden? onun¹ belli bir yoksunluk içinde o sözleri ettiği görülüyor mu? yoksunu olduğu şeyin ismini bile söyleyemiyor, söyleyemeyecek bu metinde." (Pelit, 2010: 20).

¹ Yazar, tüm harfleri küçük harflerle yazdığı için alıntı sırasında düzeltme yapılmamıştır.

"...bu metinde şimdiye dek edilmiş tüm bu sözlerin, metnin bir sesin yoksunluğunu içermesinden ileri geldiği söylenebilir mi yoksulluk? bir sesi diline değdirmeyerek kendisini o sestən yoksun bir durum içinde görüyor, gösteriyor bu sözleri söyleyen. ...yoksun olduğu sesi içeren kelimeleri metnin ötesine götürmüş" (Pelit, 2010: 21).
"... bir yığın kelimeyi bu metnin içinde söyleyemeyerek yoksunluğun ne demeye geldiğini bilmek isteyen bir kişi ediyor bu sözleri. düşünün, etmekte olduğu işin ismini bile diyemeyecek kertede yoksul biri." (Pelit, 2010: 21).
"... durduğunuz metnin ötesine sürüklediği kelimelere elini, dilini kesinlikle süremeyecek..." (Pelit, 2010: 21).
"...yoksun tutulduğu kelimeleri, sözleri, isimleri gereksiniyor şimdiden. Bir tür oruç bu..." (Pelit, 2010: 35).
"...kendisini izleyene içi ile biçimi birbirinden değişik bir durum gösteriyordu." (Pelit, 2010: 53).

Yoksul Metin üzerinden metni yoksul kılan lipogramı, ifşa eden örnekleri çoğaltmak mümkündür. Metnin neden yoksullaştırıldığı ve "a" lipogramının kullanılma sebebi de Pelit tarafından metinde açıklanır; "...nedir yoksun olup sürekli kendisinden söz ettiğimiz? Bu metin elbette bu sorunun peşinden, soruyu silip geçecek sözleri içermiyor. Bu yoksul metin yoksun olduğumuz gerçek her ne ise, işte onu, hiç söz konusu etmeyerek, onu göstermek istiyor." (Pelit, 2010: 23). Bu metinde "a" lipogramının kullanıldığı okuyucuya açıkça verildiği gibi yöntemin neden kullanıldığı da verilmiştir. Yazarın biçimde yaptığı sıra dışılık içeriğe tabidir. Pelit, *Köpekler ve Allah* adlı eserde bu düşünceyi Çehov'un tüfeğini anımsatacak şekilde; "...her ayrıntının bir işlevi vardır. yazar tam on yedi farklı yerde, durduk yere bir beyaz arabadan heyecanla söz açmışsa, onun ne zaman, hangi duvara çarpacağını merak etmek okuyucunun en doğal hakkı gibidir." (Pelit, 2012: 74). ifadesiyle desteklemiştir.

Perec, romanın başında J. Roubaud'dan yaptığı *Kayboluş* şiiri ile yazıya gömülü bir eksikliğin ifşasını okuyucuya en başta sunmuştur.

"...yok olanın suskunluğu artık duyulmasa
kim anlardı (bu yazıya gömülü bir yasa)
(dört nala koşusunda bir aksama) arayıp
Bulmadan bulanık akşam pusunda) burada
Şudur anlatılan (ana fikir, ana kayıp)
Sanat akrabadır savaş narasına (nokta)"
(Perec, 2005: 13).

Sonuç

Türkiye'de Enis Batur tarafından iki mucize üst başlığı ile tanıtılan, Perec'in *Kayboluş* romanının ilk mucizesi; lipogram tekniği kullanılarak yazılması, ikinci mucizesi; lipogram tekniğine riayet edilerek Cemal Yardımcı tarafından "e" sesi kullanılmadan çevrilmesiyle açıklanır. Eserin yeni mucizeleri ise Perec'e öykünerek yazan yazarlar tarafından devam ettirilmesi ve eserin hala öncü yaratıcı yazın ürünü özelliği ile dikkat çekmesidir (URL 4). Edebiyatta, etki ve etkilenimin ne ölçüde ve ne şekilde gerçekleştiğinden ziyade iki ayrı eserin iki benzer anlamı iki aynı yöntemle gerçekleştirmiş olması karşılaştırmalı olarak incelemeye değerdir.

1945 yılında Paris'te ortaya çıkan; Letrizm akımının öncüsü, şair Isidore Isou'nun (1925-2007) (Karalıoğlu, 1975: 208). "harf olmayan ya da harf olmayacak hiçbir şeyin tinsel olarak da var olamayacağı" (Çetişli, 1998: 123). düşüncesi ile değerlendirildiğinde gerek *Yoksul Metin* gerek *Kayboluş*, lipogram yöntemi ile harf bazında biçimsel bir yok etmeyi anlamsal düzlemde var kılmayı başarmıştır. Isou'nun ifadesiyle harf olmadan var olamayacak şeyler, *Yoksul Metin* ve *Kayboluş* romanında farklı kavramlara karşılık gelse de her iki eserde harfsizlik; olmayış/noksanlık/yoksulluk/yoksunluk/eksiklik vurguları ile estetik ve anlamsal paydada buluşmuştur.

Kaynaklar

- Akaş, Cem. "Yazınsal Bilgi" yi Geliştirme Biçimi Olarak Yazınsal Deneyler". Dosya: Deneyisel Edebiyat. Kitaplık Dergisi, İstanbul: YKY. 60 (2003): 43-47.
- Akdağ, Işık, Ayşe. Oulipo Teknikleri Çerçevesinde Bir Çeviri Çalışmasına Kültürel, Biçimsel ve Söylemsel Yaklaşım (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- Bilir, Sırma. "Bir Çeviri Nesnesi Olarak Mekân ve "Biçem Alıştırmaları" Metni Üzerinden Disiplinler Arası bir Çeviri Araştırması". (Yayımlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, 2019.
- Çelik, Gülhan, Tuğba, Pelit, İsmail. İsmail Pelit ile Söyleşi. Koza Düşünce Dergisi, 28 (2019).
- Çetişli, İsmail. Batı Edebiyatında Edebi Akımlar. Isparta: Kardelen Kitabevi, 1998.
- Eco, Umberto. Gülün Adı. İstanbul: Can Yayınları, 2013.
- . Umberto. Açık Yapıt. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 1992.
- Ekici, Armağan. Çok Katmanlı Yapıların En Güzel Georges Perec'in Kayboluş'u Dilimizde. Cumhuriyet Kitap, 2006.
- Güvenç, Ahmet. Özgür. Lipogram ve Âşık Şiiri. Millî Folklor Dergisi, 102 (2014): 29-42.
- İşler, D. & Pelit, İsmail. İsmail Pelit Cinayeti (söyleşi). Post Öykü Dergisi, 25 (2018).
- Karaalioğlu, Seyit Kemal. Edebiyat Terimleri Kılavuzu. İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi, 1975.
- May, Rollo. Yaratma Cesareti. İstanbul: Metis Yayınları, 2001.
- Özbek, Yılmaz. Postmodernizm ve Alımlama Estetiği. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları, 2013.
- Özen, Saadet. "OuLiPo'cular, Ou, Li ve Po'yu İleri Götürmek İçin Çalışırlar!" Kitaplık Dergisi, İstanbul: YKY. 89 (2005):75-78.
- . İsmail. Köpekler ve Allah. İstanbul: Raskolun Baltası, 2012.
- Pelit, İsmail. Yoksul Metin. İstanbul: Geniş Kitaplık, 2010.
- Perec, Georges. Kayboluş. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2005.
- Sağlık, Şaban. "Postmodernizmin Türk Edebiyatındaki Üç Hali". Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1.2 (2017): 71-87.
- Sartre, Jean Paul. Edebiyat Nedir? İstanbul: Can Yayınları, 2008.
- Şentürk, Levent. Kış Dönencesi. İstanbul: Altıkkırkbeş Yayınları, 2011.
- Tökel, Dursun. Ali. Sessiz Dil: Divan Şiirinin Deneyisel Dili, Divan Şiirinin Dili Uluslararası Çalıştayı. 27-28 Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 2012.
- , Dursun Ali. "Deneyisel Edebiyat Yönüyle Divan Şiiri". Tehlikeli Alâka: Edebiyat ve Deneysellik. Hece Dergisi, Ankara: Hece Yayınları. 141(2008): 52-79.
- Zola, Emile. Deneyisel Roman. İstanbul: Sel Yayınları, 2017.
- URL 1: <https://islamansiklopedisi.org.tr/hazif#1> (Erişim tarihi: 10.05.2019).
- URL 2: <http://www.afilifilintalar.com/Oulipo-yaraticiligin-sinirlandirmayla-imtihani> (Erişim tarihi: 10.05.2019)
- URL 3: <http://postoyku.com/ismail-pelit.html> (Erişim tarihi: 10.05.2019).
- URL 4: 3. Uluslararası Zeytinburnu Öykü Festivali "Deneyisel Edebiyata Ne Oldu?" <https://www.youtube.com/watch?v=4WQEM5WWQIQ> (Erişim tarihi: 20.10.2019).
- URL 5: https://tr.sputniknews.com/gundem_disi/201905121039031444-yazar-kaplan-turkiyede-yazmaktan-ve-eserlerinden-para-kazanan-yazar-sayisi-oldukca-az/ (Erişim tarihi: 24.05.2021).
- URL 6: <http://www.sabitifikir.com/elestiri/cami-de-edebiyat-deneyleri> (Erişim tarihi: 20.05.2021).
- URL 7: <https://phrontistery.info/lipworks.html> (Erişim tarihi: 20.05.2021).

THE HIDDEN VOICES OF TWO SEPARATE DEFICIENCIES 'A' AND 'E' IN THE CONTEXT OF LIPOGRAM

Özge Aslan

ABSTRACT

Lipogram is one of the widely known methods of experimental literature. This technique has regained its fame among modern literary works with the novel *La Disparition*. The Oulipo group, which brought a theoretical framework to experimental literature, and the novel *La Disparition*, written by the French literary writer Georges Perec, one of the founders of this group, with the lipogram method, with no "e" sound in it, made the method attract attention again in modern literature. This work has also succeeded in influencing writers and readers in international literary culture. In Turkish literature, new works are added every day to the number of works written using the lipogram technique in recent literary works. In this study; the novel *Poor Text* written by İsmail Pelit without using any "a" sound and *La Disparition* written by Perec without using any "e" sound in it will be examined comparatively in terms of the contribution of the lipogram technique to the meaning of the text.

Keywords: lipogram, experimental literature, Georges Perec, *La Disparition*, İsmail Pelit, indigent text